

УДК 336.143:331.56:352/354

М. Мироненко

ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Вивчено та систематизовано теоретичні аспекти бюджетної політики. Визначено основні напрями її реалізації в умовах економічної нестабільності.

Ключові слова: бюджет, бюджетна політика, державне регулювання, інвестиційна активність, бюджетне планування, економічне зростання.

Успіх ринкових реформ, які на сьогодні відбуваються в Україні, вирішальною мірою залежить від державного управління фінансами. Вся система управління фінансами базується на фінансовій політиці держави та її важливій складовій – бюджетній політиці.

Бюджетна політика постійно знаходиться в центрі уваги суспільства – вона є ключовою ланкою економічної політики держави, а саме від ступеня її раціональності залежать темпи розвитку промисловості, сільського господарства, транспорту, зв'язку та територій держави.

Теоретичні основи бюджетної політики соціально-економічного розвитку на регіональному рівні досліджувались у працях таких вчених: М. Азаров, М. Бадида, С. Безуглов, Т. Бондарук, Л. Буряк, З. Герасимчук, І. Вахович, О. Василик, С. Гречана, Т. Демченко, В. Калусенко, Ю. Каспрук, М. Кореняко, І. Луніна, Л. Панасюк, М. Ставнича, І. Ускоч та інших.

Важливість вивчення цього питання відзначає О. Василик, який вказує, що науковий підхід до розробки бюджетної політики, знання і вивчення всіх чинників, що визначають бюджетну політику, передбачають її відповідність законам суспільного розвитку, постійне врахування теоретичних положень і висновків бюджетної теорії. Порушення цієї важливої вимоги призводить до великих втрат в економіці [1].

Метою статті є вивчення реалізації основних напрямків бюджетної політики, характеристика змін, що відбулися, а також формування шляхів підвищення ефективності реалізації бюджетної політики.

Бюджетна політика – форма свідомої діяльності владних структур, але її основні засади формуються відповідно до того, яка модель економічної системи прийнята в певній державі і яку визначено кінцеву мету економічної діяльності.

Водночас є загальні засади бюджетної політики для держав із ринковою економікою, розвиненими демократичними засадами суспільного життя. За таких обставин бюджетна політика має спрямовуватися на створення сприятливих фінансових умов для розвитку виробництва тих галузей економіки, які мають вирішальне значення для задоволення потреб населення. Цього можна досягти шляхом як вишукування додаткових інвестицій у ці галузі, стимулюючи залучення додаткових коштів самих підприємницьких структур, так і створення сприятливих фінансових можливостей для іноземних інвесторів. Сприятливі умови для іноземних інвесторів – це певні податкові пільги, можливість вільного вивезення одержаного прибутку, гарантії збереження й захисту іноземних інвесторів.

Стимулювання інвестицій у розширення виробництва за рахунок коштів підприємницьких структур має здійснюватися з урахуванням форми власності, галузі виробництва, природних умов, територіального розміщення, інших чинників. Тут потрібен диференційований підхід, оскільки лозунг про створення однакових можливостей для всіх є не чим іншим, як спрощенням проблеми до такого рівня, що вона втрачає зміст і практичне значення. Звичайно, тут також мають використовуватися податкові пільги, гарантії вільного ціноутворення, сприятливі форми кредитування [2].

Завданнями бюджетної політики на сучасному етапі є:

- сприяння процесу збалансованості макроекономічної стабілізації та структурній перебудові економіки, подолання інфляційних процесів;
- здійснення податкової політики в напрямі стимулювання підприємницької діяльності вітчизняних виробників товарів та послуг;
- здійснення структурних реформ за критерієм економічного зростання і підвищення рівня економіки в країні [3].

Важливим завданням бюджетної політики є створення умов для активізації інвестиційної активності. Це стосується, насамперед, збільшення обсягу інвестиційної діяльності держави, а також недержавних вітчизняних та зарубіжних інвесторів. При цьому найперше визначаються напрями використання бюджетних коштів, що спрямовуються на фінансування розвитку економіки.

Ще одне завдання, що потребує вирішення, – запровадження в Україні середньотермінового бюджетного планування, що дасть змогу складати реальні плани інвестиційної діяльності держави з розподілом за ними відповідних ресурсів для повного забезпечення їх реалізації [4].

Проте головним завданням державної фінансової політики є формування справедливої, нейтральної та ефективної системи мобілізації доходів бюджету, формування сприятливих умов розвитку підприємництва. Водночас має бути враховано необхідність забезпечення фінансовими ресурсами виконання державою функцій у галузі економічного та соціального розвитку [5].

Звичайно, в умовах ринкової економіки діють саморегулювальні чинники, які забезпечують приплив і перерозподіл капіталу у сфері виробництва. Механізм ринку робить усіх учасників виробничого процесу зацікавленими у збільшенні виробництва й одержанні доходу на капітал. Це головна рушійна сила ринку. Ринок не всесильний, але він дає можливість успішніше вирішувати головні проблеми економіки порівняно з іншими господарськими системами, насамперед з тими, що засновані на централізованому плануванні.

Іншим важливим завданням бюджетної політики держави є мобілізація і використання бюджетних ресурсів на забезпечення соціальних гарантій. Як уже зазначаюся, можливості ринкової економіки все ж обмежені. Ці обмеження особливо чітко виявляються при вирішенні соціальних проблем суспільства. Більшість соціальних гарантій має загальнодержавне значення, їх неспроможні вирішити підприємницькі структури і навіть цілі компанії. Але потребу в них відчувають усі. Такими соціальними гарантіями є освіта, оборона, охорона здоров'я, культура, державне управління, єдині енергетичні й комунікаційні системи тощо. Не менш важливе значення мають соціальне страхування, допомога малозабезпеченим сім'ям та інші види допомоги.

На сьогодні надання цих гарантій населенню є однією з найважливіших функцій держави в економіці вільної конкуренції, а фінансування їх здійснюється з державного і

місцевих бюджетів. Величина соціальних гарантій значною мірою визначає розміри перерозподілу валового внутрішнього продукту через бюджет. З огляду на це, у бюджетній політиці держави питання фінансового забезпечення соціальних гарантій посідає одне з центральних місць. Це завдання можна сформулювати як пошук і постійне вдосконалення форм та методів мобілізації й використання фінансових ресурсів на цілі соціальних гарантій та інших видів загальних потреб громадян.

Не менш важливим завданням бюджетної політики є вплив за допомогою бюджетного механізму на раціональне використання природних ресурсів, заборону технологій, що несуть загрозу здоров'ю людини. З одного боку, держава домагається від підприємницьких структур відшкодування витрат на відновлення природного середовища, а з іншого, використовуючи фінансові важелі, закриття шкідливих виробництв і впровадження передових ресурсозберезних технологій. Цими інструментами є податки, штрафи та інші санкції.

Іншими словами, бюджетна політика держави має спрямовуватися на забезпечення права людини на життя в умовах здорового навколишнього середовища, яке постійно порушується в умовах планової і ринкової економіки.

У підсумку бюджетна політика повинна мати головну мету — підвищення добробуту народу. Цього можна досягти шляхом стабілізації фінансового становища в державі, прийняття бездефіцитного бюджету, скорочення зовнішнього і внутрішнього боргу, розмежування повноважень та фінансових ресурсів між приватним сектором та державою, між центральними й місцевими органами виконавчої влади і на цій основі зниження рівня інфляції.

Необхідно враховувати, що бюджет – це форма обслуговування громадян за їхнім власним вибором. Тому підвищення бюджетними методами добробуту одних людей має здійснюватися без погіршення добробуту інших. У цьому контексті всі заходи у сфері бюджету, які не супроводжуються поліпшенням умов життя населення, є безперспективними й економічно недоцільними.

Утвердження України як високорозвиненої, соціальної за своєю сутністю демократичної правової держави, її інтегрування у світовий економічний простір потребують нових концептуальних підходів до напрямів та механізмів реалізації бюджетної політики.

На сьогодні основною метою стратегії макроекономічної політики є забезпечення умов стійкого довготривалого зростання, яке сприяло б структурно-інноваційній та соціальній переорієнтації економіки, формування сприятливого інвестиційного середовища. Це потребує збереження принципу пріоритетності макроекономічної стабілізації. Треба враховувати і зворотній зв'язок – залежність макроекономічної збалансованості від результативності політики економічною зростання. Досвід засвідчує, що надійна фінансова, бюджетна та грошова стабілізація без стабільного реального сектора економіки неможлива, вона може бути лише короткотерміною.

Тому одним із ключових завдань є трансформація бюджетних ресурсів у чинник ефективного, соціально орієнтованого економічного зростання, забезпечення переорієнтації бюджетного механізму, перетворення його в ефективний інструмент соціально-економічної стратегії. Незбалансованість та низька ефективність державних фінансів, зокрема бюджету, що зберігаються і під час економічного зростання, зумовлені системними помилками бюджетної політики, її суто фіскальною спрямованістю.

Потрібно виходити з того, що основою вирішення фінансових, зокрема бюджетних проблем держави, головною передумовою соціальної та структурно-інноваційної переорієнтації економіки є першочергове зміцнення фінансів суб'єктів господарювання, інших юридичних осіб та домашніх господарств. Практикою доведено, що без цього будь-які дії правового, економічного чи адміністративного спрямування бажаного результату не дадуть.

Необхідно рішуче йти на зниження податкового тиску, посилення захисту платників податків, максимальне спрощення процедури оподаткування, запровадження податкових стимулів інноваційної діяльності та накопичення капіталу.

Для створення сприятливих умов розвитку внутрішнього ринку та реального сектора економіки необхідне:

- поглиблення інституційних перетворень, спрямованих на формування в галузях економіки динамічного і конкурентоспроможного приватного сектора, удосконалення системи корпоративного управління;

- фіскальне стимулювання інновацій та експорту високотехнологічної продукції;

- застосування сприятливих митних режимів імпорту технологічного устаткування;

- освоєння механізмів державного довготермінового кредитування;

- удосконалення системи державних замовлень та закупівель;

- застосування додаткових стимулів розвитку малого та середнього бізнесу, венчурних інвестицій;

- державне сприяння розвитку наукомістких виробництв та галузей, що базуються на використанні інформаційних і комунікативних технологій.

У формуванні інвестиційного потенціалу особливу роль відіграють відновлення інвестиційного потенціалу держави, щорічне виділення централізованих капіталовкладень, спрямування бюджетних коштів на фінансування державних цільових програм і використання їх лише на конкурсних засадах.

Економіка зазнає значних збитків від нецільового використання амортизаційних відрахувань. Майже половина виведених з-під оподаткування сум спрямовувалася не на інвестиції, а на поповнення обігових коштів підприємств. Тому необхідно реформувати систему амортизації з метою її лібералізації, значного розширення прав підприємств у формуванні та використанні власних амортизаційних коштів, виборі методу нарахування та термінів корисного використання основних засобів.

Для стимулювання капіталізації прибутків підприємств та організацій держава повинна запровадити податкове стимулювання інвестиційного, зокрема інноваційного процесу.

Україна належить до держав із високим науковим потенціалом. Тому треба створити такі умови, які забезпечували б не лише примноження цього потенціалу, а й, насамперед, максимальну його віддачу. Держава має стати безпосереднім провідником інноваційного розвитку, замовником та організатором досліджень і розробок у найсучасніших напрямках науково-технічного прогресу [6].

В умовах економічного спаду, з одного боку, постійно збільшувалися надходження до бюджету, з іншого – бюджетні ресурси використовувалися переважно на споживання та заохочення імпорту. Це призводило до низки негативних наслідків, серед яких: збільшення податкового навантаження на суб'єктів господарювання, скорочення до небезпечного рівня видатків інвестиційного спрямування, заохочення не забезпеченого

пропозицією попиту на товари широкого вжитку, витіснення із внутрішнього ринку вітчизняного виробника. Усе це, разом із стрімким підвищенням цін на енергоресурси, безпосередньо вплинуло на фінансово-економічний стан суб'єктів підприємницької діяльності і, відповідно, призвело до сповільнення темпів економічного зростання [7].

Накопичення проблем економічного та соціального розвитку в Україні є наслідком недостатньо виваженого переходу до ринкової економіки. Під впливом радикальних прихильників ринкового фундаменталізму у здійсненні державної фінансової політики надії було покладено на результативність ще не сформованих ринкових механізмів та їх вплив на становлення ефективної економіки, що мало забезпечити вирішення соціальних проблем. Заходи з різкого обмеження державного сектора економіки та регулювання її розвитку з боку державних органів управління спричинили некерований розвиток підприємництва в його найбільш викривлених формах [8, 9].

Недосконалою та невиваженою виявилася й політика проведення приватизації в Україні: вона не спрямовувалась на забезпечення поступального розвитку економіки й вирішення соціальних проблем. Представники бізнесу керувалися переважно ринковими інтересами, не націлюючись на здійснення структурної перебудови економіки. Другорядними для них були й питання соціального забезпечення працюючих. Розвиток підприємницької діяльності в Україні часто супроводжувався збільшенням активів з державної власності, забезпеченням прибутків шляхом обмеження рівня заробітної плати, приховування доходів від оподаткування, вивезенням одержаних доходів за кордон.

Для забезпечення поступального розвитку України урядові програми повинні спрямовуватись, насамперед, на вирішення найактуальніших проблем економічного та соціального розвитку, які накопичилися за останні роки. До таких, на нашу думку, належать і складні соціальні проблеми; порівняно низький рівень економічного розвитку країни; нераціональна структура господарського комплексу й невисокий рівень конкурентоспроможності вітчизняних підприємств; значне навантаження на бюджет та державні цільові фонди із забезпечення фінансування соціальних програм.

З метою упередження негативних наслідків у бюджетній політиці на кожній із стадій бюджетного процесу мають бути оцінені досягнуті результати прийнятих рішень відповідно до поставленої мети і визначених завдань на наступний бюджетний рік.

Аби бюджетна політика забезпечила економічне зростання, орієнтоване на підвищення якості життя громадян, потрібні відповідні важелі, а саме:

- створення адекватної матеріальної бази, яка є основою підвищення конкурентоспроможності бізнесу;
- зміцнення потенціалу вітчизняного товаровиробника й посилення його конкурентоспроможності;
- підвищення якості людського капіталу, залученого до виробничої та посередницької діяльності;
- створення адекватної розвиткові ринкової економіки інфраструктури;
- підвищення стимулюючої ролі оплати праці.

Висновки

У становленні соціальної ринкової економіки бюджетна політика відіграє важливу роль. Для забезпечення ефективного і стабільного економічного розвитку вона має бути спрямована на вирішення таких важливих проблем, як: проведення структурної перебудови господарського комплексу країни, створення адекватної ринковому розвитку інфраструктури, забезпечення економічного зростання шляхом впровадження інновацій,

проведення активної політики формування справедливих відносин між бізнесом і найманими працівниками, що має стати основою забезпечення зростання доходів населення.

Література

1. Василик О. Д. Бюджетна система України [Текст] : підручник / О. Д. Василик, К. В. Павлюк. — К. : Центр навчальної літератури, 2004. — 544 с.
2. Там само. — С. 58.
3. Алексеев І. В. Бюджетна система [Текст] : навч. посіб. / І. В. Алексеев, Н. Б. Ярошевич, А. М. Чушак-Голобородько. — К. : “Хай – Тек Прес”, 2007. — С. 85.
4. Кудряшов В. П. Засади бюджетної політики розвитку / В. П. Кудряшов // Фінанси України [Текст]. — 2007. — № 7. — С. 3—19.
5. Буковинський С. Формування бюджетної політики у ринковому середовищі / С. Буковинський // Вісник Національного банку України [Текст]. — 2006. — № 6. — С. 15.
6. Василик О. Д. Державні фінанси України [Текст] : навч. посіб. / О. Д. Василик. — К. : Вища школа, 2007. — С. 54.
7. Ходов Л. Г. Основы государственной экономической политики [Текст] : учебник / Л. Г. Ходов. — М. : Изд-во БЭК. 1997. — С. 147.
8. Державне регулювання економіки [Текст] : навч. посіб. / С. М. Чистов, А. С. Никифоров, Т. Ф. Куценко [та ін.]. — К. : КНЕУ, 2000. — С. 11.
9. Юрій С. І. Бюджетна система України [Текст] : навч. посіб. / С. І. Юрій, Й. М. Бескид [та ін.]. — К. : НІОС, 2006. — 134 с.

М. Myronenko

PROBLEMS AND WAYS OF BUDGET POLICY REALIZATION IN PROVIDING OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT

Theoretical aspects of budget policy are studied and systematized. The basic ways of its implementation in the condition of economic instability are defined.

Key words: budget, budget policy, regulation, investment activity, budget planning, economic growth.